

I. SOCIOLOGIJA

SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMO JAUNIMO POREIKIAI SIEKIANT INTEGRUOTIS Į DARBO RINKĄ

Dr. Laima Okunevičiūtė Neverauskienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
Darbo ir socialinių tyrimų institutas
Telefonas (8 5) 275 22 35
Elektroninis paštas Laima.Okuneviciute@dsti.lt

Julija Moskvina

Vilniaus universitetas, Socialinio darbo katedra,
Darbo ir socialinių tyrimų institutas
Rinktinės g. 48, LT-09318 Vilnius
Telefonas (8 5) 275 22 35
Elektroninis paštas julija.moskvina@dsti.lt

*Pateikta 2008 m. lapkričio 22 d.
Parengta spausdinti 2008 m. gruodžio 12 d.*

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama šalies jaunimo poreikiai, siekiant integruotis į darbo rinką, ypač daug dėmesio skiriant socialiai pažeidžiamo jaunimo – iškritusių iš švietimo sistemos, nuteistųjų be laisvės atėmimo bausmės, asmenų, besigydančių priklausomybės reabilitacijos centruose, – poreikių analizei. Analizė pagrįsta specialių tyrimų – jaunimo darbo centruose (toliau – JDC) besilankančio jaunimo bei šių centrų darbuotojų, kurie buvo atlikti 2006–2007 metais įgyvendinant EQUAL projektą „Lietuvos jaunimo užimtumo tobulinimas“, rezultatais. Atliktas tyrimas leido atskleisti pagrindines problemas, su kuriomis susiduria norintys įsidarbinti jauni (14–29 m. amžiaus) asmenys, bei leido identifikuoti tikslinių grupių poreikius siekiant integruotis į darbo rinką.

Pagrindinės sąvokos: socialiai pažeidžiamas jaunimas, tikslinių grupių poreikiai integruojantis į darbo rinką.

Įvadas

Pastaraisiais metais vykę teigiami ekonomikos pokyčiai šalyje lėmė ir gyventojų užimtumo palankias tendencijas darbo rinkoje. Didėjant užimtų gyventojų skaičiui, didėjo gyventojų užimtumo lygis. Statistikos departamento duomenimis, 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis išaugo nuo 63,6 proc. (2006 metais) iki 64,9 proc. (2007 metais).

Nepaisant gerėjančios padėties Lietuvos darbo rinkoje, skirtingų gyventojų grupių padėtis darbo rinkoje yra nevienoda. 15–24 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis, palyginti su kitoms amžiaus grupėms priklausančių gyventojų užimtumo lygiu, yra žemas. Statistikos departamento duomenimis, 2007 metais šis rodiklis siekė 25,2 proc.

Augant darbo jėgos paklausai, sparčiai mažėjo bedarbių skaičius. Tačiau bendro bedarbių skaičiaus nedarbančio jaunimo (15–24 m.) dalis 2005–2007 metais išaugo nuo 15,3 proc. (2006 metais) iki 17,4 proc. (2007 metais).

Taigi, galima teigti, jog pastarųjų metų bendros teigiamos tendencijos, pastebimos tiek šalies ūkyje, tiek darbo rinkoje turėjo nevienodos įtakos skirtingų gyventojų grupių užimtumui. Šiame kontekste jaunimo padėtis darbo rinkoje atrodo kiek sudėtingesnė nei kitų amžiaus grupių atstovų. Tačiau kartu reikia pažymėti, jog šalies jaunimas – tai skirtingomis charakteristikomis pasižyminčios grupės ir kai kurios iš jų patiria ypač didelių sunkumų integruodamosi į darbo rinką. Šiomis sąlygomis tikslinga išskirti socialiai pažeidžiamas asmenų grupes (nagrinėjamo tyrimo atveju – iškritusius iš švietimo sistemos, nuteistuosius be laisvės atėmimo bei besigydančius priklausomybės reabilitacijos centruose asmenis).

Kartu būtina pažymėti, jog mokslinėje literatūroje jaunimo nedarbas analizuojamas kaip socialinę atskirtį charakterizuojantis veiksnys (O' Higgins, 2001, Bagdžiūnienė ir kt., 2001, Julkunen, 2002, Gruževskis, 2002, Hammer, 2003, Kieselbach, 2003, Azizi, Warner Weil ir kt., 2005, Lasonen, 2006 ir kiti autoriai). Pabrėžtina, jog ilgesnis jaunimo nedarbas neigiamai veikia jaunų žmonių pasitikėjimą savimi (užimtumo požiūriu), mažina jų socialinį ir ekonominį aktyvumą ir riboja ateities planavimą. Norvegijoje atliktais tyrimais nustatyta (Bjorklund, Eriksson, 1998), kad jaunimo nedarbas gali skatinti jauno žmogaus marginalizaciją ir sutapatinimą su deviacinėmis subkultūromis, o tai savo ruožtu skatina didesnę kvaišalų vartojimą ir perėjimą į socialinės atskirties aplinką.

Ypač atkreiptinas dėmesys į socialiai pažeidžiamas jaunimo grupes, kurios pasižymi didele socialinės atskirties rizika (Baldwin, Coles, Mitchell, 1997, MacDonald, 1997, Warner Weil ir kt., 2005), todėl itin svarbu identifikuoti jų problemas bei poreikius ir laiku suteikti reikiamą pagalbą. Pabrėžtina ir socializacijos veiksnių (priežiūros šeimoje, mokyklos įtakos, palaikančios socialinės infrastruktūros, kt.) svarba jauno žmogaus integracijos į darbo rinką procese (Gečienė, Švedaitė-Sakalauskė, Stakėnaitė, Kašalynienė, Čiupailaitė, 2007).

Straipsnio tikslas – atskleisti jaunų (14–29 metų amžiaus) gyventojų poreikius, siekiant integruotis į darbo rinką. Straipsnyje išreiškiamas kompleksinis požiūris į nagrinėjamą problemą – poreikių analizė bei JDC teikiamų paslaugų vertinimas, pagrįstas JDC paslaugų vartotojų (besikreipiančio į šiuos centrus jaunimo) bei JDC darbuotojų sociologinių tyrimų rezultatais.¹

Jaunimo darbo centrų lankytojų pasirengimas darbo rinkai

Svarbiausios tyrimo metu nagrinėjamos charakteristikos buvo respondentų profesinis pasirengimas bei praktinė darbo patirtis, kadangi šie veiksniai turi didžiausią įtaką individų situacijai darbo rinkoje. Tyrimas parodė, jog dauguma apklaustųjų (58,7 proc.) neturėjo profesinio pasirengimo, o 44,2 proc. neturėjo vidurinio išsilavinimo. 24,3 proc. tyrime dalyvavusių asmenų priskyrė save asmenims, nebaigusiems pagrindinės arba vidurinės mokyklos (t. y. „škritę iš II–III švietimo lygmens²).

Dauguma JDC lankytojų apklausos metu priskyrė save bedarbių grupei (63,5 proc.), tik trečdalis pažymėjo (32 proc.), kad mokosi vidurinėje mokykloje arba siekia profesinio išsilavinimo, studijuoja arba dirba. Reikia pažymėti, jog nepaisant menko išsilavinimo, didžioji dauguma apklaustųjų turėjo, nors ir nedidelę, savarankiško ar samdomo darbo patirtį (75 proc.).

Nedarbantys respondentai tyrimo metu įvardijo tris pagrindines neįsidarbinimo priežastis: nepakankamas profesinis pasirengimas (34,5 proc.), netenkina siūlomas darbo užmokestis (33,9 proc.), nepakankama darbo patirtis (32,3 proc.).

Skyrėsi asmenų, turinčių profesinį pasirengimą ir jo neturinčių, nuomonė dėl neįsidarbinimo priežasčių vertinimo. Asmenys, įgiję profesiją, kaip pagrindinę savo neįsidarbinimo priežastį nurodė nepakankamą profesinį pasirengimą, tuo tarpu respondentai, neturintys profesinio išsilavinimo – nepakankamą darbo stažą.

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų pageidautų gauti atlyginimą, kuris prilygsta arba yra šiek tiek didesnis už vidutinį darbo užmokestį šalyje. Akivaizdu, jog neturintis pakankamo profesinio pasirengimo ir praktinės darbo patirties jaunimas iškėlė per aukštus, nerealistiškus reikalavimus darbo užmokesčiui. Kita vertus, aukštesiose mokyklose studijuojantis Lietuvos jaunimas taip pat nesutinka dirbti už mažesnę kaip 1000 Lt atlyginimą (Dževeckytė, 2007). Taigi nagrinėjamų tikslinių grupių

¹ Tyrimus atliko Darbo ir socialinių tyrimų institutas, įgyvendinant EQUAL projektą „Lietuvos jaunimo užimtumo tobulinimas“. Sociologinėse apklausose dalyvavo 800 jaunų (14–29 metų amžiaus) jaunimo darbo centrų paslaugų vartotojų bei 22 JDC darbuotojai. Pagrindinis tyrimo metodas – anketinė apklausa.

² Lietuvos švietimo sistemoje II švietimo lygmuo atitinka pagrindinį ugdymą, III švietimo lygmuo – vidurinį ugdymą.

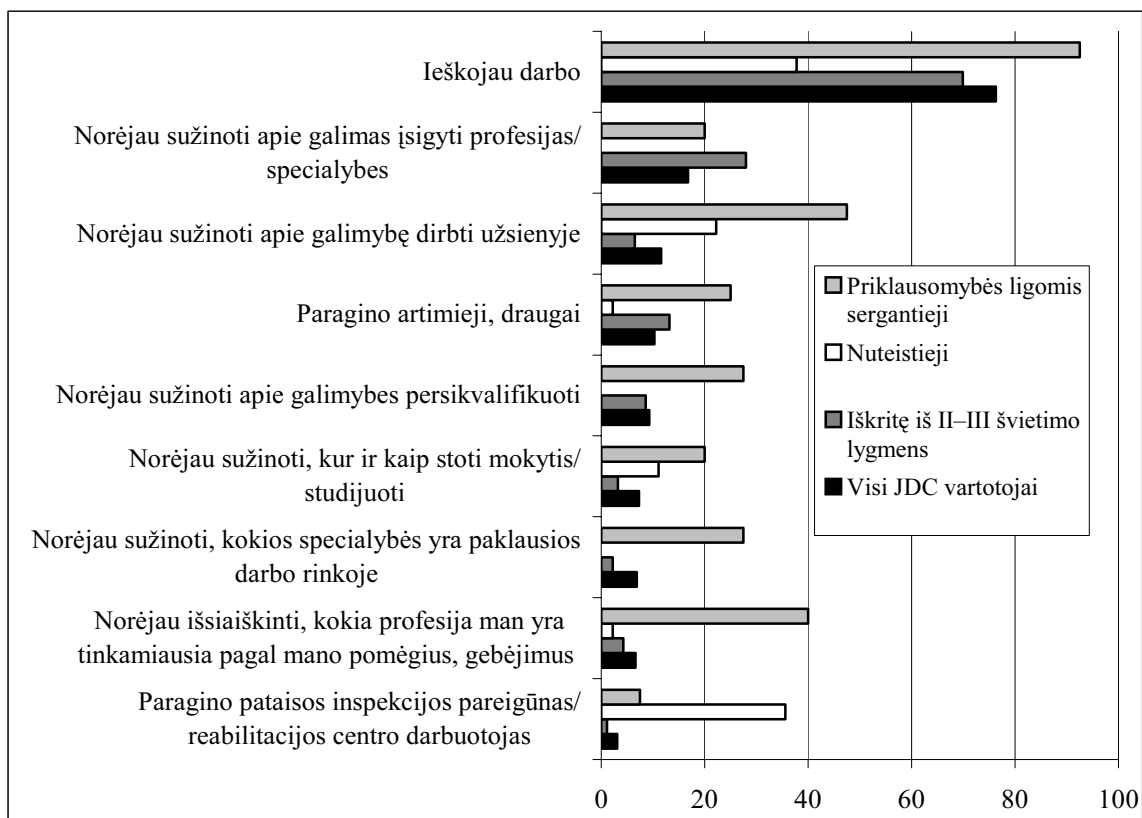
atstovai nenorėtų gauti mažiau nei jų bendraamžiai. Manome, kad klausimas, kas lemia didelį jaunimo „apetitą“, susijęs su nepakankamu (buitiniu) jaunų žmonių supratimu apie darbo rinką ir joje veikiančius mechanizmus (egzistuojančią diferenciaciją pagal ūkio šakas, sektorius ir t. t.).

Apie nepakankamą apklausto jaunimo orientaciją šalies darbo rinkoje galima spręsti iš atsakymų apie pagrindines neįsidarbinimo priežastis. Pavyzdžiui, didžioji dauguma priklausomybės ligomis sergančių asmenų neturėjo profesinio pasirengimo, tačiau šis veiksnys nebuvo vertinamas kaip pagrindinė kliūtis siekiant integruotis į darbo rinką. Tas pat pasakytina ir apie kitoms tikslinėms grupėms priklausančius asmenis.

Jaunimo darbo centrų paslaugų vertinimai

Prieš pradėdant nagrinėti jaunų JDC paslaugų naudotojų poreikius integruojantis į darbo rinką, reikia pažymėti, jog apklausoje dalyvavusių asmenų motyvaciją dirbti galima vertinti kaip pakankamai aukštą. Tai rodo ir pats apsilankymo JDC faktas, ir jaunų respondentų atsakymai – svarbiausia priežastis, paskatinusi respondentus kreiptis į JDC, yra darbo paieška (1 pav.). Šį atsakymo variantą pasirinko didžioji dauguma apklaustųjų (76,3 proc.). Draugų, artimųjų, mokyklos ar kitų specialistų (pataisos inspekcijų pareigūnų, reabilitacijos centrų darbuotojų) paraginti į JDC kreipėsi 18,4 proc. apklaustųjų.

Jau minėjome, jog visų tikslinių grupių atstovų pagrindinė kreipimosi į JDC priežastis buvo darbo paieška, tačiau kiti motyvai tikslinėms grupėms turėjo nevienodą reikšmę. Pvz., beveik kas antras priklausomybės ligomis sergantis respondentas pageidavo informacijos apie galimybes dirbti užsienyje bei norėjo išsiaiškinti, kokia profesija yra tinkamiausia pagal pomėgius ir gebėjimus. Taip pat galima pasakyti, jog priklausomybės ligomis sergantieji dažniau nei kiti JDC paslaugomis besinaudojantieji minėjo ir kitas kreipimosi priežastis (pvz., norėjo sužinoti, kokios profesijos yra paklausiausios darbo rinkoje, pageidavo informacijos apie persikvalifikavimo galimybes ir kt.). Nuteistieji be laisvės atėmimo jaunimo darbo centre aktyviai ieškojo informacijos apie galimybes dirbti užsienyje, taip pat juos domino, kur ir kaip galima stoti mokytis/studijuoti. Iškritusiems iš švietimo sistemos aktualiau buvo sužinoti apie galimas įgyti profesijas/specialybes (1 pav.).

1 pav. Respondentų kreipimosi į JDC motyvai (proc., respondentai galėjo rinktis keletą atsakymo variantų)

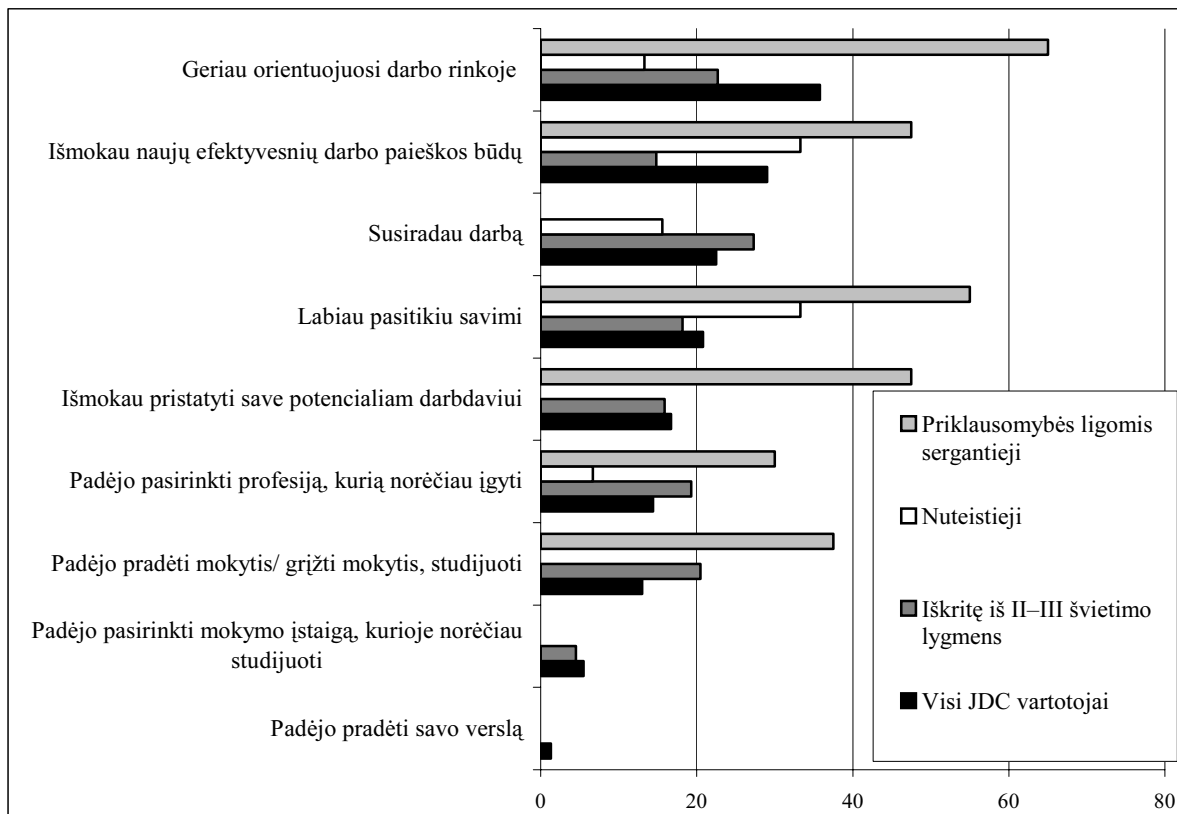
Kaip jau buvo minėta, JDC lankytojų motyvaciją dirbti galima vertinti kaip pakankamą. Tai rodo ir šių centrų lankytojų aktyvus naudojimas siūlomomis paslaugomis. Tyrime dalyvę respondentai pažymėjo, kad jiems teko naudotis daugeliu JDC prieinamomis paslaugomis bei programomis. Populiariausios paslaugos buvo informavimas besirenkant profesiją ar mokymo įstaigą bei kompiuterizuota laisvų darbo vietų paieškos sistema (atitinkamai 37 bei 34 proc. apklaustųjų pasirinko šiuos atsakymus), taip pat patarimai, kaip pasirinkti tinkamą profesiją (26 proc.), informavimas apie paklausias profesijas (21 proc.).

Taigi, apklausos rezultatai rodo, jog didelė JDC paslaugų įvairovė pasiteisino – centrų lankytojai naudojo visomis siūlomomis paslaugomis, praktiškai visos teikiamos paslaugos tarp lankytojų buvo populiaros.

Lyginant tikslinių grupių atsakymus dėl naudojimosi JDC paslaugomis, išsiskyrė priklausomybės ligomis sergančiųjų asmenų grupė. Atsižvelgiant į anksčiau jų pateiktus atsakymus dėl kreipimosi į JDC motyvų, akivaizdu, jog juos dominančios informacijos šios tikslinės grupės atstovai ieškojo įvairiais būdais – naudojo konsultacijomis dėl darbo biržos užimtumo rėmimo priemonių bei programų, ieškojo laisvų darbo vietų pasitelkdami kompiuterizuotą paieškos sistemą (SIP), lankė specialius užsiėmimus, taip pat aktyviai naudojo kitomis jaunimo darbo centrų teikiamomis paslaugomis.

Nuteistieji be laisvės atėmimo asmenys, be informavimo paslaugų renkantis profesiją ar mokymo įstaigą, dažniausiai naudojo patarimais, kaip pasirinkti tinkamą profesiją, informavimu apie galimybes dirbti užsienyje, konsultavimu ieškant darbo, pasinaudojant ir darbo biržos siūlomomis programomis. Iškritę iš švietimo sistemos asmenys dažniausiai naudojo patarimais, kaip pasirinkti tinkamą profesiją.

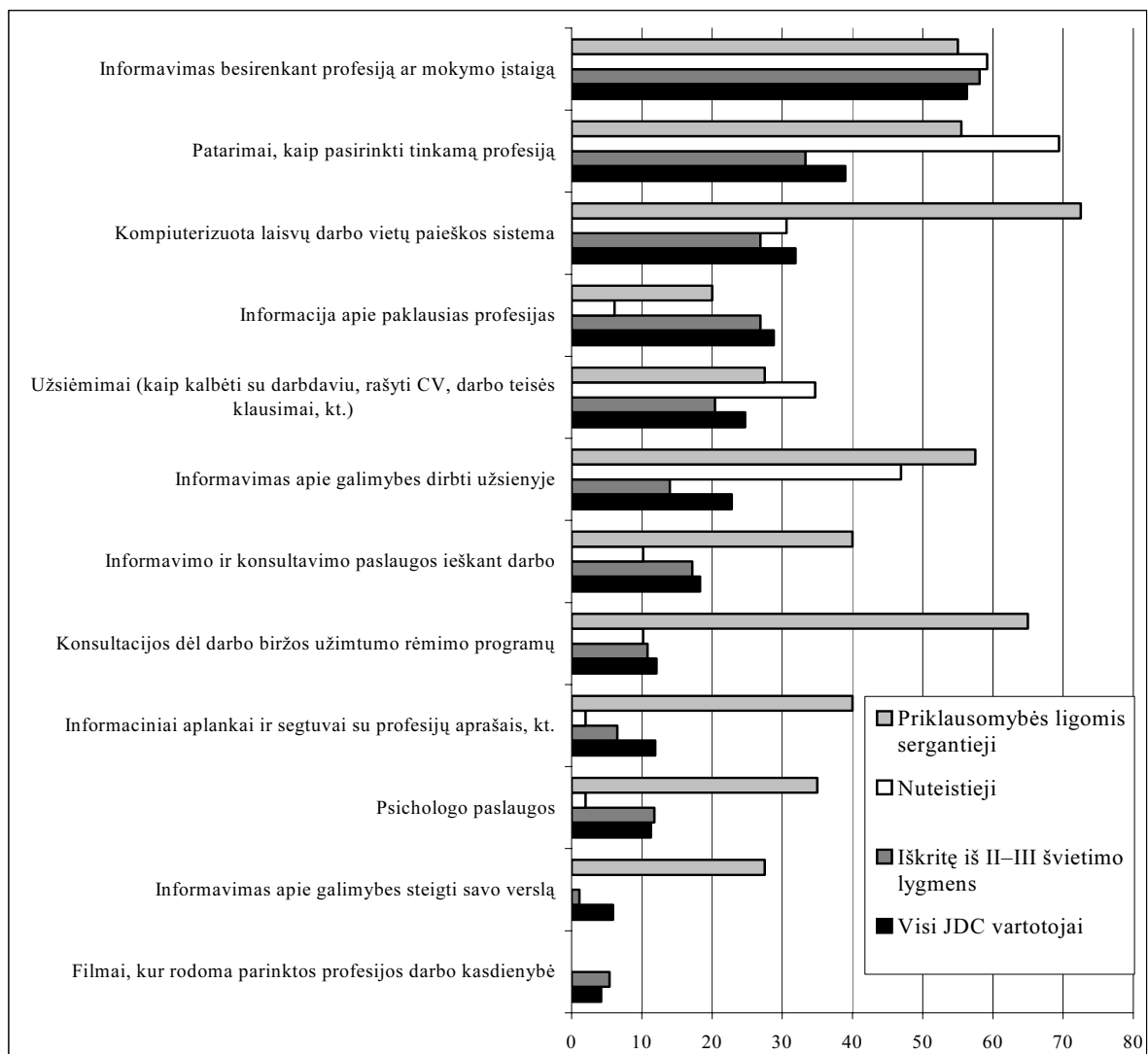
Jaunieji respondentai palankiai vertino suteiktų paslaugų teikiamą naudą. Pirmiausia visi respondentai nurodo, kad pradėjo geriau orientuotis darbo rinkoje (2 pav.). Detaliau nagrinėjant atsakymus į klausimą apie JDC paslaugų naudą, vėl išsiskyrė priklausomybės ligomis sergančiųjų asmenų grupė. Nuo priklausomybės ligų besigydantys asmenys labiausiai vertino JDC suteiktą pagalbą, ypač pabrėždami pagerėjusią orientaciją darbo rinkoje, didesnę pasitikėjimą savimi, įgytus gebėjimus pristatyti save potencialiam darbdaviui bei žinias apie naujus darbo paieškos būdus. Taip pat labiau nei kitiems apklausos dalyviams JDC paslaugos jiems padėjo pradėti mokytis arba sugrįžti mokytis/studijuoti ir pasirinkti norimą profesiją. Nuteistieji dažniausiai vertino didesnę pasitikėjimą savimi bei žinias apie naujus darbo paieškos būdus, kurias jie įgijo apsilankę JDC (2 pav.).

2 pav. JDC paslaugų naudos vertinimas (proc., respondentai galėjo rinkti keletą atsakymo variantų)

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios JDC paslaugos labiausiai padeda jaunimui integruotis į darbo rinką. Vertinant, kokios JDC paslaugos labiausiai padeda jaunimui (14–29 m. amžiaus) integruotis į darbo rinką, respondentai dažniausiai rinkdavosi atsakymus „Informavimas besirenkant profesiją ar mokymo įstaigą“ (56,3 proc.) ir „Patarimai, kaip pasirinkti tinkamą profesiją“ (39 proc.). Iš pateiktų atsakymų matome, jog apklaustieji labiausiai vertino pagalbą, suteiktą jauniems asmenims pačioje integracijos į darbo rinką proceso pradžioje, kai asmuo priima pirmuosius sprendimus dėl profesinės veiklos pasirinkimo (3 pav.).

Tyrimo metu išryškėjo respondentų nuostatos dėl siūlomų paslaugų aktualumo jaunimui siekiant integruotis į darbo rinką. Paslaugos, skirtos padėti priimti sprendimą dėl būsimos karjeros, jiems atrodo aktualiausias. Toliau eina paslaugos, padedančios darbo paieškoje, o paslaugos, kurios reikalingos, kai pirmosios darbo paieškos baigiasi nesėkmingai (pvz., darbo biržos siūlomos priemonės), vertinamos dar mažiau. Taip pat galima pastebėti, jog priemonės, skirtos padėti jaunimui apsispręsti dėl profesijos, labiausiai buvo vertinamos 15–24 metų amžiaus respondentų. 25–29 metų amžiaus apklaustųjų nuomone, jaunimo integracijai į darbo rinką labiausiai padeda priemonės, skirtos informavimui apie laisvas darbo vietas (taip pat ir užsienyje).

3 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kokios JDC paslaugos labiausiai padeda jaunimui integruotis į darbo rinką (proc., respondentai galėjo rinktis keletą atsakymo variantų)

Priklausomybės ligomis sergančių bei nuteistų be laisvės atėmimo jaunų asmenų atsakymai labiausiai išsiskyrė iš bendro atsakymų masyvo. Nuo priklausomybės ligų besigydančias asmenys beveik visas JDC paslaugas vertino kaip labai naudingas jauniems asmenims siekiant integruotis į darbo rinką. Kaip ypač vertingas paslaugas jie nurodė kompiuterizuotą laisvų darbo vietų paieškos sistemą

(nors šiai grupei kilo daugiausia sunkumų naudojantis JDC kompiuterinėmis programomis), konsultacijas dėl darbo biržų užimtumo rėmimo priemonių bei programų ir informavimą apie galimybes dirbti užsienyje.

Nuteistųjų nuomone, jaunimui integruotis į darbo rinką labiausiai padeda patarimai, kaip pasirinkti tinkamą profesiją. Labiau nei kitos tikslinės grupės jie vertino informavimą apie galimybes dirbti užsienyje bei praktinius užsiėmimus, orientuotus į darbo paieškos įgūdžių lavinimą.

Respondentų specifiniai poreikiai integruojantis į darbo rinką

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti specifinius JDC lankytojų poreikius siekiant įsitvirtinti darbo rinkoje. Esminį vaidmenį integracijos į darbo rinką procese vaidina asmens motyvacija. Siekiant nuodugniau išnagrinėti apklaustųjų pasiryžimą ieškoti darbo, tyrimo metu buvo paklausta, ar tiriamieji yra užsiregistravę darbo biržoje. Daugiau nei pusė jų pateikė teigiamą atsakymą. Pagrindinis registracijos motyvas yra darbo paieška, o tai netiesiogiai parodo pakankamą didelės dalies apklaustųjų motyvaciją dirbti. Tačiau kartu nemaža dalis apklaustųjų (apie trečdalį registruotų darbo biržoje) registraciją darbo biržoje siejo su galimybe gauti nedarbo socialinio draudimo išmoką, socialinę ar kitą paramą, privalomą sveikatos draudimą.

Ypač daug dėmesio tyrimo metu buvo skiriama pagrindinėms problemoms, su kuriomis susiduria norintys įsidarbinti jauni (14–29 m. amžiaus) asmenys, kurios labiausiai charakterizuoja specifinius jų poreikius integracijos į darbo rinką procese. Iš respondentų atsakymų išryškėjo trys pagrindinės subjektyviai vertinamos neįsidarbinimo priežastys: nepakankamas profesinis pasirėngimas (šį atsakymo variantą pažymėjo 34 proc. apklaustųjų), nepatenkinamas siūlomas darbo užmokestis (33 proc.) ir nepakankama darbo patirtis (32 proc.).

Kaip paaiškėjo tyrimo metu, didelė dalis apklaustųjų pageidautų didesnio darbo užmokesčio, negu realiai galėtų gauti dirbdami darbą, atitinkantį jų turimą (ganėtinai menką) profesinį bei praktinį pasiruošimą. Tokius apklaustųjų pageidavimus gauti didesnį nei vidutinį darbo užmokestį šalyje tyrimo atlikimo laikotarpiu (2006–2007 m.) būtų galima vadinti nerealistiškais.

Akivaizdu, jog visiems apklaustiesiems, neturintiems profesinio pasirėngimo, būtina įgyti kvalifikaciją (specialybę, profesiją), kuri atitiktų tiek darbo rinkos poreikį, tiek asmenines savybes, gebėjimus, poreikius bei polinkius, kad jie galėtų sėkmingai įsitraukti ir išsilaikyti darbo rinkoje. Šiuo atveju kvalifikacijos ir patirties įgijimą (apklausos metu šiuos atsakymo variantus pažymėjo atitinkamai 45,6 bei 51,5 proc. respondentų) galima laikyti tikraisiais poreikiais, tačiau įsisamonintais ir visiškai suvokiama ne visų apklaustųjų.

Kalbant apie tikslinių grupių atstovų specifines problemas, nepakankamą kvalifikaciją, kaip pagrindinę kliūtį įsidarbinti, išskyrė tik vidurinio išsilavinimo neturintys asmenys. Nuteisti ir priklausomybės ligomis sergantys asmenys pagrindines problemas įžvelgia darbdavių požiūryje į atitinkamoms grupėms priklausančius asmenis.

Poreikis įgyti (ar kelti) kvalifikaciją arba mokytis siekiant įgyti profesiją buvo aiškiai išreikštas daugelio respondentų atsakant į klausimą dėl pasirėngimo imtis tam tikrų veiksmų, galinčių pagerinti jų padėtį darbo rinkoje. Reikia pažymėti, jog nedaugelis apklaustųjų norėtų imtis veiksmų, kurie neduoda materialios naudos arba greitų rezultatų (pvz., dirbti be atlyginimo, siekiant įgyti darbo patirties (24 proc.), dirbti savanorišką darbą (28 proc.), keisti gyvenamąją vietą, jei būtų pasiūlytas nuolatinis darbas (28 proc.) ir kt.).

Nagrinėjant tikslinių grupių atstovų situaciją, būtina akcentuoti daugumos jų (52 proc.) išreikštą pagalbos poreikį ieškant darbo (ypač pagalbos pageidautų priklausomybės ligomis sergantys bei vidurinio išsilavinimo neturintys asmenys). Jų pačių nuomone, pagalbą pirmiausia turėtų suteikti darbo birža, jaunimo darbo centrai. Kadangi daugelio nagrinėjamų tikslinių grupių atstovų ryšiai su švietimo ir mokymo institucijomis yra nutrūkę, jų paramos darbo paieškoje tikimasi retai.

Respondentų nuostatos pageidaujamo darbo atžvilgiu taip pat atspindi specifinius poreikius integruojantis į darbo rinką. Dauguma apklaustųjų teigė, kad darbas pirmiausia turi jiems patikti (65,9 proc.). Materialinis faktorius (darbo užmokesčio pakankamumas) liko antras.

Jaunimo poreikių integruojantis į darbo rinką vertinimas remiantis JDC darbuotojų apklausos duomenimis

Kaip jau buvo minėta, tyrime dalyvavo 22 JDC darbuotojai (iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio bei Alytaus jaunimo darbo centrų). Jų nuomonė buvo ypač vertinga siekiant objektyviau įvertinti jaunų ieškančių darbo asmenų poreikius.

Vertindami jaunimo darbo centrų lankytojų pasirengimą darbo rinkai, JDC darbuotojai pažymėjo, jog daugiau negu pusė besikreipiančių asmenų darbo rinkai nėra pasirengę.

Kaip pagrindines JDC lankytojų nepasirengimo darbo rinkai priežastis apklaustieji nurodė tokius veiksnius kaip „neturi išsilavinimo“ bei „neturi praktinio darbo patirties“. Taip pat tokios priežastys, kaip nepaklausios darbo rinkoje profesijos turėjimas arba motyvacijos dirbti ar mokytis stoka, buvo išskirtos kaip pakankamai svarbios.

Tai, kad daugiau nei pusė jaunų asmenų, JDC darbuotojų nuomone, turėjo nepaklausią specialybę, parodo profesinio orientavimo paslaugų nepakankamumą Lietuvos jaunimui, kai iš mokyklos išėję jauni asmenys pasirenka specialybes, pagal kurias yra sunku įsidarbinti. Tai patvirtino ir JDC lankytojų apklausa. Gana didelė jų dalis į centrus kreipiasi ieškodami galimybių pakeisti profesiją.

Nurodant specifines asmenų, iškritusių iš švietimo sistemos, problemas, siekiant įsiliesti ar įsitvirtinti darbo rinkoje, apklaustieji vieningai sutarė, jog svarbiausia šiai tikslinei grupei priklausančių JDC lankytojų problema buvo motyvacijos mokytis stoka. Taip pat didžioji dauguma (daugiau kaip 80 proc.) tyrime dalyvavusių jaunimo darbo centrų darbuotojų pažymėjo, kad neturintys profesinio išsilavinimo JDC klientai nebuvo pakankamai ryžtingi, nesiėmė iniciatyvos, nepakankamai pasitikėjo savo jėgomis ir nepakankamai adekvačiai suvokė padėtį šalies ir regiono darbo rinkoje. Kartu buvo minimos tokios centrų lankytojų problemos, kaip planavimo įgūdžių trūkumas, vengimas prisiimti atsakomybę už savo sprendimus, motyvacijos dirbti stoka bei nepakankamai objektyvus savo pačių galimybių darbo rinkoje vertinimas.

Nagrinėjant nuteistų be laisvės atėmimo bei priklausomybės ligomis sergančių JDC lankytojų problemas, pastebimi tam tikri skirtumai. Pavyzdžiui, apklaustųjų nuomone, turinčiam teistumą jaunimui integruotis į darbo rinką labiausiai trukdė ryžto, iniciatyvos stoka, planavimo įgūdžių trūkumas, nepakankamai adekvatus padėties darbo rinkoje suvokimas, nepakankamas pasitikėjimas savo jėgomis ir vengimas prisiimti atsakomybę už savo sprendimus, motyvacijos mokytis stoka, kiti veiksniai.

Priklausomybės ligomis sergantieji, JDC darbuotojų nuomone, galėtų pagerinti savo padėtį darbo rinkoje, jeigu labiau pasitikėtų savo jėgomis, prisiimtų atsakomybę už savo sprendimus, pagerintų planavimo įgūdžius ir pakeistų savo gyvenimo būdą. Taip pat jiems labai trukdo neryžtingumas bei motyvacijos mokytis stoka.

JDC darbuotojų atsakymai parodo, jog priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenėse besigydančių asmenų teritorinis mobilumas yra taip pat apribotas, kaip ir nuteistų be laisvės atėmimo asmenų. Tačiau pirmiesiems darbo paieškos labiau apsunkinamos tokių veiksmų, kaip nepatenkinama sveikatos būklė, apribojimas dirbti tam tikrus darbus, neturėjimas galimybių dirbti visą darbo dieną ar pagal atitinkamą grafiką.

Taip pat reikia pažymėti, jog socialiniai teistų jaunų JDC lankytojų ryšiai (kliento aplinka) turi didesnę neigiamą įtaką jų galimybėms įsitraukti į darbo rinką bei joje pasilikti nei priklausomybės ligomis sergančiųjų.

Tarp kitų specifinių tikslinėms grupėms priklausančių asmenų poreikių, siekiant integruotis į darbo rinką, JDC darbuotojai dažniausiai vardijo individualaus darbo, teikiant įvairiapusišką pagalbą, poreikį (ypač nuteistiesiems be laisvės atėmimo bei nuo priklausomybės ligų besigydančioms asmenims). JDC dirbančių asmenų nuomone, būtinumas teikti piniginę paramą mokymosi arba kvalifikacijos kėlimo metu iki pirmojo atlyginimo gavimo yra tinkamiausia pagalbos forma iš švietimo sistemos iškritusiems asmenims.

Neigiamas darbdavių požiūris į nuteistus asmenis JDC darbuotojų buvo išskirtas kaip rimta problema, su kuria susiduria atitinkamos tikslinės grupės centrų lankytojai. Dėl šios priežasties būtina imtis veiksmų, skatinančių naikinti neigiamus darbdavių stereotipus.

Atsižvelgiant į nuo priklausomybės ligų besigydančių asmenų gydymo proceso ypatumus, JDC darbuotojai teigė, jog lankstus darbo grafikas/sąlygos galėtų padėti jiems greičiau integruotis į darbo rinką. Taip pat šią priemonę būtų tikslinga derinti su informavimu apie padėtį darbo rinkoje.

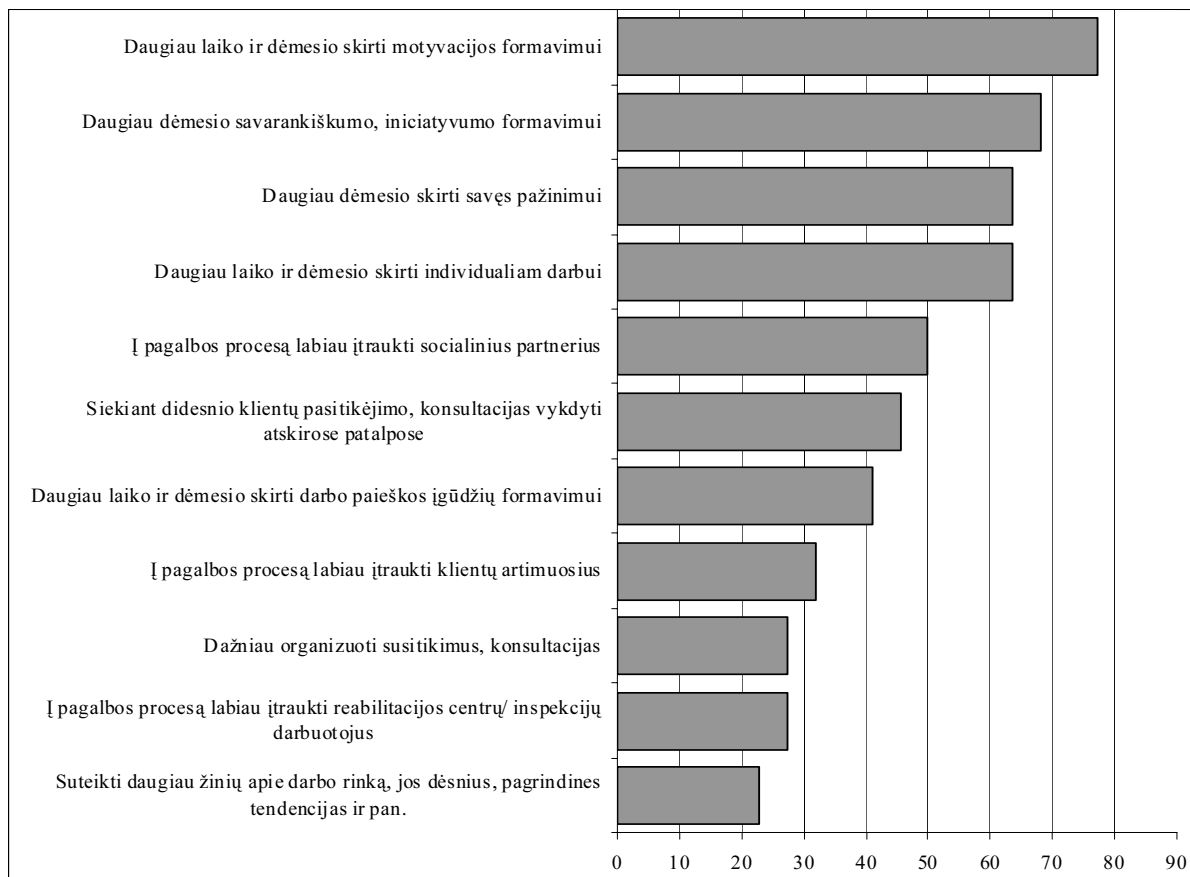
Tikslinėms grupėms priklausančių jaunų asmenų charakteristikų vertinimas remiantis JDC darbuotojų apklausos duomenimis

Apklausti JDC darbuotojai pastebi tam tikrus asmenų, besigydančių nuo priklausomybės ligų reabilitacijos centruose arba nuteistų be laisvės atėmimo, bei kitų jaunimo darbo centrų klientų grupių elgesio skirtumus. Dažniausia pastebimi skirtumai – nepakankamas iniciatyvumas bei sunkumai priimančiam sprendimui. Šios problemos būdingos visoms tikslinėms grupėms.

Detaliau nagrinėjant kiekvieną iš jų galima pastebėti, jog svarbiausias iš švietimo sistemos iškritusių asmenų bruožas, palyginti su kitais JDC lankytojais, – paruoštų problemų sprendimo variantų laukimas iš kitų. Taip pat tarp lankytojų jie išsiskiria vėluodami į paskirtus susitikimus.

Analizuojant nuteistų be laisvės atėmimo jaunų asmenų problemas, be jau išvardytų, galima paminėti tai, kad jie dažniau nei kiti JDC klientai patiria sunkumų, norėdami suformuluoti savo pageidavimus, norus, siekius. Respondentų nuomone, palyginti su kitais jaunuoliais, priklausomybės ligomis sergantieji mažiau pasitiki savimi.

Atsižvelgiant į anksčiau nurodytus darbo su nagrinėjamomis tikslinėmis grupėmis ypatumus (teikiamų paslaugų analizę), apklausti JDC darbuotojai dažniausiai siūlė daugiau laiko ir dėmesio skirti motyvacijai, savarankiškumui ir iniciatyvumui ugdyti (4 pav.). Be to, jų nuomone, tobulinant paslaugų tikslinėms grupėms efektyvumą reikėtų daugiau dėmesio skirti JDC klientų savęs pažinimui bei daugiau laiko skirti individualiam darbui. Socialinių partnerių įtraukimas, apklaustųjų nuomone, taip pat gali prisidėti prie didesnio JDC paslaugų, teikiamų tikslinių grupių atstovams, efektyvumo.

4 pav. JDC darbuotojų siūlomos paslaugų jauniems darbo ieškantiems asmenims tobulinimo priemonės (proc., respondantai galėjo rinktis keletą atsakymo variantų)

Išvados

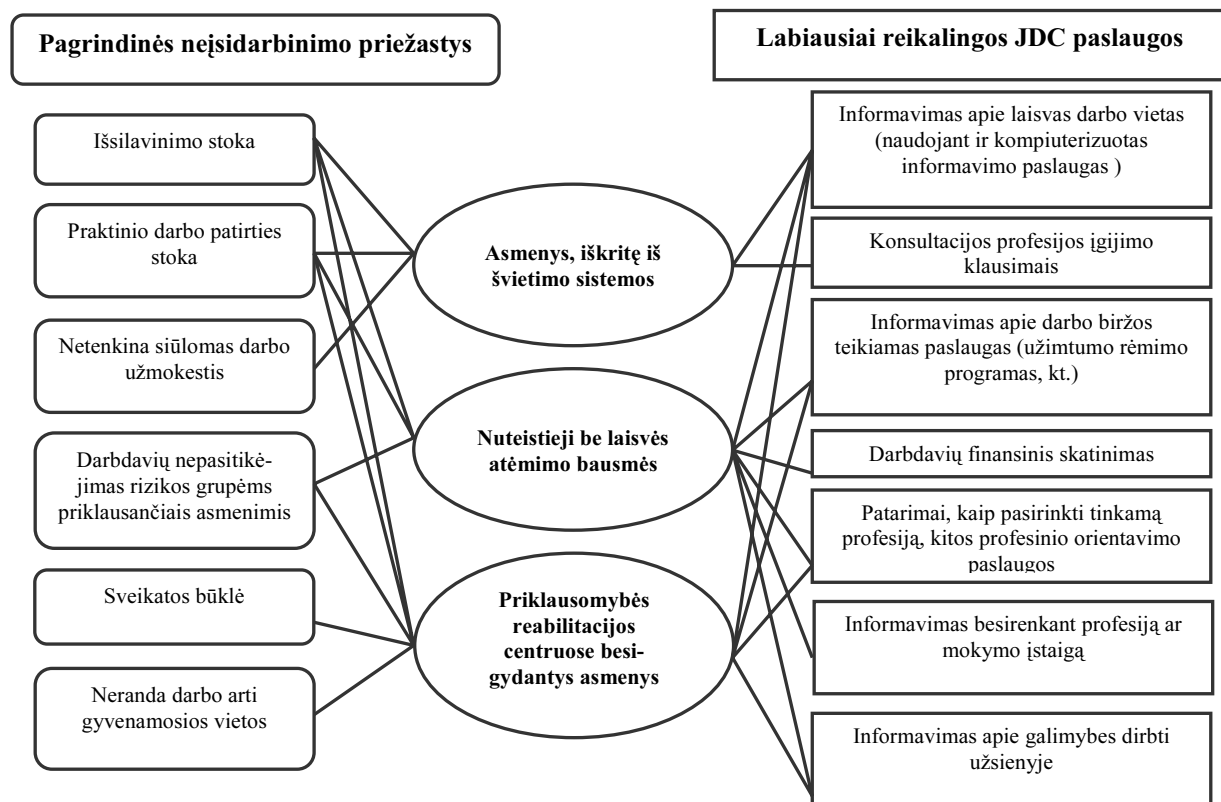
1. Apklausų rezultatai parodė, kad didelė dalis JDC lankytojų susiduria su problemomis siekdami integruotis į darbo rinką. Ypač daug dėmesio reikalauja tikslinėms grupėms priklausantys jauni (14–29 metų amžiaus) asmenys – nuteisti be laisvės atėmimo, iškritę iš švietimo sistemos bei priklausomybės ligomis sergantieji asmenys. Pirmiausia reikia paminėti, jog didelė jų dalis yra nepasirengę darbo rinkai, t. y. neturi pakankamo išsilavinimo, kvalifikacijos, darbo patirties. Be to, dėl šių problemų kyla papildomų kliūčių – socialinių įgūdžių stoka, nepakankama motyvacija mokytis ir dirbti, teigiamų pokyčių neskatinanti aplinka ir kt.

2. Tyrime dalyvavę jauni respondantai naudingiausiomis (integracijos į darbo rinką prasme) JDC paslaugomis laiko informavimą renkantis profesiją ar mokymo įstaigą (56,3 proc.). Akivaizdu, kad dauguma jaunų žmonių į darbo rinką žengia pirmą kartą, dėl to paslaugos, skirtos padėti priimti sprendimą

dėl būsimos karjeros, jiems atrodo aktualiausias. Paslaugos, padedančios darbo paieškoje, taip pat vertinamos labai gerai.

Išskiriant priemones, galinčias geriausiai padėti jaunimui pagerinti savo padėtį darbo rinkoje (kalbant ne vien apie JDC paslaugas), respondentai pažymėdavo informavimą apie laisvas darbo vietas, konsultavimą, kaip ieškoti darbo, bei praktinį mokymą darbo vietoje.

5 pav. Pagrindinės tikslinėms jaunimo darbo centrų lankytojų grupėms priklausančių asmenų neįsidarbinimo priežastys bei labiausiai reikalingos paslaugos (remiantis atliktų JDC paslaugų vartotojų (besikreipiančio į šiuos centrus jaunimo) bei JDC darbuotojų tyrimų duomenimis)

3. Apklausa parodė, kad jaunimo darbo centrų paslaugos vertinamos labai teigiamai ir yra populiari tarp jaunimo. Tačiau siekiant didesnio jų prieinamumo tikslinėms grupėms bei didesnės atitikties jų specifiniams poreikiams būtų tikslinga plėsti veiklas, nukreiptas į bendradarbiavimą su darbdaviais, siekiant sudaryti daugiau galimybių pradedančiam darbo veiklą jaunimui įgyti reikiamą praktinio darbo įgūdžių bei kartu derinti mokymąsi/studijas.

Manome, jog jaunimo darbo centrų veikla galėtų labiau prisidėti prie iškritimo iš švietimo sistemos prevencijos. Glaudesnis bendradarbiavimas su vidurinėmis mokyklomis teikiant profesinio orientavimo paslaugas mokiniams, kurių mokymosi rezultatai nėra patenkinami, galėtų sustabdyti jų iškritimą iš švietimo sistemos.

4. Remiantis pačių jaunimo darbo centrų darbuotojų nuomone, daugiau laiko ir dėmesio turėtų būti skirta ieškančiųjų darbo jaunų asmenų motyvacijai, savarankiškumui ir iniciatyvumui ugdyti. Taip pat, jų nuomone, tobulinant paslaugų tikslinėms grupėms efektyvumą reikėtų daugiau dėmesio atkreipti į JDC klientų savęs pažinimą bei daugiau laiko skirti individualiam darbui.

5. Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad jauni tikslinėms grupėms priklausantys apklaustieji integracijos į darbo rinką procese vienu metu susiduria su daugeliu kliūčių (kvalifikacijos ir profesinio pasirėngimo stoka, nepakankama motyvacija, priklausomybės, delinkventinis elgesys, kt.). Dėl šios priežasties organizuojant ir planuojant paslaugas specifinių poreikių turinčiam jaunimui būtina atsivėlgti į kiekvieną iš minėtų problemų. Sprendimai turi remtis kompleksinėmis priemonėmis, kai siekiama pašalinti kliūtis, pasireiškiančias tiek individualiu, tiek organizaciniu lygmeniu, siekiant jaunimo integracijos į darbo rinką. Taigi darbas su sunkumų integruojantis į darbo rinką turinčiais asmenimis reikalauja didesnių pastangų, palyginti su kitomis amžiaus grupėmis.

Literatūra

1. Azizi, N.; Lasonen, J. *Education, Training and the Economy Preparing Young People for a Changing Labour Market*. Jyväskylä: Institute for Educational Research, University of Jyväskylä, 2006.
2. Bagdžiūnienė, D. ir kiti. *Jaunimo integravimas į darbo rinką*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2001.
3. Baldwin, D.; Coles, B.; Mitchell, W. The Formation of an Underclass or Disparate Processes of Social Exclusion? Evidence from two Groupings of Vulnerable Youth. In *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*. London, Routledge, 1997, p. 83–95.
4. Bjorklund, A.; Eriksson, T. Unemployment and Mental Health: Evidence from Research in the Nordic Countries. *Scandinavian Journal of Social Welfare*. 1998, 7:219-235.
5. Dževeckytė, R. Pigi darbo jėga – jau tik mitas. *Verslo žinios*. 2007 m. balandžio 12 d.
6. Gruževskis, B. *Žmogaus socialinė raida. Užimtumas*. Vilnius: Justitia, 2002.
7. Genienė, I.; Buzaitytė-Kašalynienė, J.; Švedaitė-Sakalauskė, B.; Čiupailaitė, D. *Socialiai pažeidžiamo jaunimo integracijos į darbo rinką prielaidos Lietuvoje*. Kolektyvinė monografija. Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2007.
8. Hammer, T. (ed.). *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe. A Comparative Study*. Bristol: Policy Press, 2003.
9. Julkunen, I. *Being Young and Unemployed: Reactions and Actions in Northern Europe*. Swedish School of Social Science: University of Helsinki, 2002.
10. Kieselbach, T. Long-Term Unemployed among Young People: the Risk of Social Exclusion. *American Journal of Community Psychology*. 2003, 32(1/2): 69-76.
11. MacDonald, R. Dangerous Youth and the Dangerous Class. In *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*. London, Routledge, 1997, p. 1–25.
12. O'Higgins, N. The Characteristics of Youth Unemployment. *Youth Unemployment and Employment Policy: a Global Perspective*. Geneva: International Labour Office, 2001.
13. Statistikos departamento elektroninis puslapis. Rodiklių duomenų bazė. Gyventojai ir socialinė statistika <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>> [žiūrėta 2008 02 12].
14. Warner, W.S.; Wildemeersch, D.; Jansen, T. *Unemployed Youth and Social Exclusion in Europe. Learning for Inclusion?* Aldershot UK: Ashgate, 2005.

THE NEEDS OF SOCIALLY VULNERABLE YOUTH SEEKING TO INTEGRATE INTO LABOUR MARKET

Dr. Laima Okunevičiūtė Neverauskienė

Vilnius Gediminas Technical University, Institute of Labour and Social Research

Julija Moskvina

Vilnius University, Institute of Labour and Social Research

Summary

The needs of young people seeking to participate in the labour market are analysed in the article. The attention is focussed on socially vulnerable youth, such as dropouts, young convicts without imprisonment and people who undergo treatment in rehabilitation centres for drug abusers. The analysis is based on the results for the survey of the young people who attend youth employment centres and the specialists who work there. The research was performed in 2006-2007 under the EQUAL project "Lithuanian development community of youth employment improvement". The empirical study highlighted the main problems of the young people in age of 14-29 who are willing to be employed and allowed to identify their needs on the way towards integration to the labour market.

Keywords: Socially vulnerable youth, needs for integration to the labour market.